

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2018. GODINI

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2018. GODINI

Beograd 2021

Arheologija u Srbiji
Projekti Arheološkog instituta u 2018. godini

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI

PROJEKTI ARHEOLOŠKOG INSTITUTA U 2018. GODINI

Urednici
Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Beograd 2021

Izdavač:
Arheološki institut
Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd
www.ai.ac.rs

Za izdavača:
Miomir Korać

Urednici:
Selena Vitezović
Milica Radišić
Đurđa Obradović

Priprema:
Arheološki institut

Elektronsko izdanje
ISBN 978-86-6439-060-6

SADRŽAJ

- 11 Redakcija, *Uvod*
- Arheološka iskopavanja i rekognosciranja***
- 17 Slaviša Perić, Olga Bajčev, Ružica Arsenijević, Đurđa Obradović, Vesna Popović, Ivana Dimitrijević, *Arheološka istraživanja na nalazištu Slatina – Turška Česma u Drenovcu u 2018. godini*
- 25 Aleksandar Bulatović, Aleksandar Kapurañ, Dragan Milanović, Tatjana Trajković-Filipović, *Lokalitet Velika Humska Čuka – iskopavanja 2018. godine*
- 33 Ognjen Mladenović, Jan Jon, Aleksandar Bulatović, Artur Bankof, Vejn Paul, Ondžej Hvojka, Vojislav Filipović, Rada Gligorić, *Lokalitet Spasovine u selu Milina: preliminarni rezultati istraživanja 2018. godine*
- 43 Dragan Milanović, *Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave u 2018. godini*
- 53 Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, *Prljuša, Mali Šturac: istraživanje u 2018. godini*
- 61 Ivan Vranić, *Arheološka istraživanja lokaliteta Kale u Krševici 2018. godine*
- 69 Sofija Petković, Igor Bjelić, Gordan Janjić, Nikola Radinović, *Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija u 2018. godini*
- 79 Nadežda Gavrilović-Vitas, Gordana Milošević Jevtić, *Građevina sa Oktogonom, Gradsko Polje, Niš: arheološka istraživanja u 2018. godini*
- 91 Stefan Pop-Lazić, Ričard Majls, Bojan Popović, Bernadet Makol, Vujadin Vujadinović, Milica Tomić, Aleksandar Stamenković, *Arheološka iskopavanja nalazišta Glacov Salaš 2018. godine*

- 99   Bebina Milovanović, Nemanja Mrđić, Ilija Danković, *Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2018. godini*
- 113   Saša Redžić, Ilija Danković, Mladen Jovičić, *Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pečine (Viminacijum) tokom 2018. i početkom 2019. godine*
- 127   Mladen Jovičić, Saša Redžić, Bebina Milovanović, *Zaštitna arheološka istraživanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum) u 2018. godini*
- 143   Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, *Legijski logor u Viminacijumu: arheološka istraživanja u zoni zapadnog bedema u 2018. godini*
- 157   Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Snežana Golubović, *Legijski logor u Viminacijumu: arheološka istraživanja severnog bedema u 2018. godini*
- 173   Stefan Pop–Lazić, Uglješa Vojvodić, Bojan Popović, Vesna Bikić, *Zaštitna arheološka istraživanja na Beogradskoj Tvrđavi u 2018. godini – lokalitet Veliki Kalemegdan*
- 181   Vujadin Ivanišević, Bernar Bavan, Ivan Bugarski, *Caričin Grad – arheološka istraživanja u 2018. godini*
- 191   Ivan Bugarski, Vesna Bikić, Milica Tomić, *Istraživanja prostora Stare Sinagoge u Beogradu 2018. godine*
- 203   Marin Bugar, Ivan Bugarski, Uglješa Vojvodić, Milica Radišić, Dimitrije Marković, *Arheološka prospekcija donjeg toka Zapadne Morave u 2018. godini: rezultati iz Trsteničkog kraja*

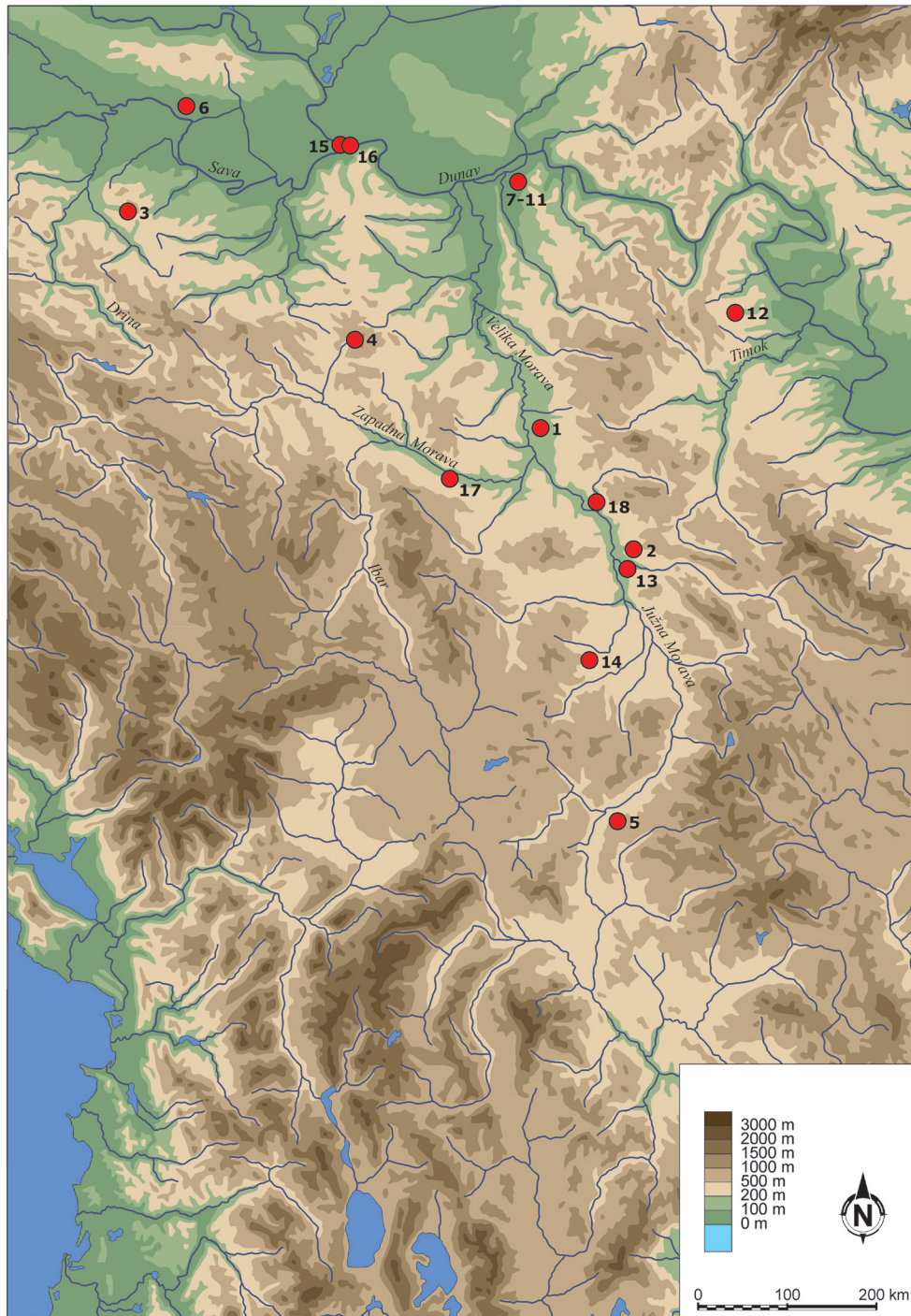
Analize arheološkog materijala

- 219   Dragana Vulović, Ilija Mikić, Nataša Miladinović-Radmilović, *Metodologija antropoloških istraživanja grupnih i masovnih sahrana*
- 229   Radmila Zotović, *Silvanov kult na području Srbije – kratka crtica iz proučavanja kultova na tlu Srbije*
- 237   Angelina Raičković Savić, Ana Mitić, *Rezultati obrade keramičkog materijala iz objekta br. 18 sa lokacije Nad Klepečkom, Viminacijum*
- 245   Josip Šarić, *Kremen za puške kremenjače u Beogradskoj tvrđavi*

Projektne i drugi izveštaji

- 253 Slaviša Perić, Projekat *Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije*
- 273 Ivana Popović, Projekat *Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije*
- 287 Miomir Korać, Projekat *IRS – Viminacium, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GISa, digitalizacije i 3D vizualizacije*
- 301 Vujadin Ivanišević, Projekat *Procesi urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva*
- 315 Emilija Nikolić, Jelena Anđelković Grašar, *Arheološki park Viminacium i Živa Award 2018*
- 325 Ivana Kosanović, *24. međunarodni Limes kongres (24th International Limes Congress, Serbia, Belgrade-Viminacium, 2-9th September 2018)*
- 331 Sanja Slankamenac, *Izdavačka delatnost Arheološkog instituta u 2018. godini*

Uvod

Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2018. godini predstavlja osmi u nizu zbornika radova, čije je izdavanje inicirano tokom 2011. godine, sa ciljem da se predstave preliminarni izveštaji brojnih i raznovrsnih projekata koji se realizuju u okviru Arheološkog instituta.

Radovi su grupisani u tri tematske celine: izveštaji sa iskopavanja i rekognosciranja, analize arheološkog materijala, i izveštaji naučnih projekata i drugih aktivnosti.

Osnovnu delatnost Arheološkog instituta čini rad na projektima koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Tokom 2018, nastavljen je rad na projektima započetim 2011. godine, i Arheološki institut je vodeća institucija za četiri, odnosno jedna od institucija u okviru još tri projekta. Pored toga, Arheološki institut je, u saradnji sa brojnim institucijama kulture u Srbiji, bio angažovan na većem broju projekata koji su finansirani preko programa Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, a takođe je učesnik i većeg broja međunarodnih projekata. Tokom 2018. godine, Arheološki institut je rukovodio ili učestvovao na iskopavanjima većeg broja lokaliteta iz perioda praistorije, antike, srednjeg veka i modernog doba, sproveo je dva projekta rekognosciranja, a takođe su saradnici Instituta bili angažovani na analizama raznovrsnog arheološkog materijala, uzeli učešća na većem broju regionalnih i međunarodnih konferencija, održali predavanja po pozivu i objavili brojne radove u nacionalnim i međunarodnim časopisima, monografijama i tematskim zbornicima.

U 2018. godini, Arheološki institut je organizovao međunarodnu konferenciju *XXIV International Limes Congress*,¹ i uzeo učešća u radionici *US-Serbia and West Balkan Data Science Workshop*, koju su podržali US National Science Foundation i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Arheološka iskopavanja i rekognosciranja u 2018. godini:

1. Slatina – Turska Česma u Drenovcu
2. Velika Humska Čuka
3. Spasovina u selu Milina
4. Prljuša, Mali Šturac
5. Kale u Krševici
6. Glacov Salaš – Glac
- 7-11. Viminacijum (lok. Legijski logor – Severni bedem, Legijski logor – Zapadni bedem, Rit, Pećine, Više Grobalja)
12. Vrelo – Šarkamen
13. Gradsko Polje – Niš
14. Caričin Grad
15. Beogradska tvrđava – Veliki Kalemegdan
16. Stara Sinagoga u Beogradu
17. Prospekcija donjeg toka Zapadne Morave (Trstenik)
18. Prospekcija donjeg toka Južne Morave (Sokobanja, Niš i Aleksinac)

Projekti Arheološkog instituta koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije:

Projekti u kojima je Arheološki institut rukovodeća institucija:

1. *Arheologija Srbije: Kulturni identitet, integracioni faktori, tehnološki procesi i uloga centralnog Balkana u razvoju evropske praistorije* (OI 177020), rukovodilac dr Slaviša Perić;
2. *Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog, vojnog i rezidencijalnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije* (OI 177007), rukovodilac dr Ivana Popović;
3. *Procesi urbanizacije i razvoja srednjovekovnog društva* (OI 177021), rukovodilac dr Vujadin Ivanišević;
4. *IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GISa, digitalizacije i 3D vizualizacije* (III 47018), rukovodilac dr Miomir Korać.

Projekti u kojima je Arheološki institut jedna od institucija:

1. *Bioarheologija drevne Evrope: ljudi, biljke i životinje u praistoriji Srbije* (III 47001), rukovodilac prof. dr Sofija Stefanović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu;
2. *Kulturne promene i populaciona kretanja u ranoj praistoriji centralnog Balkana* (OI 177023), rukovodilac prof. dr Dušan Mihailović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu;
3. *Etnogeneza Srba u srednjem veku (rani srednji vek) – Usporedna analiza istorijsko-kulturnog nasleđa, genetskog materijala i predmeta materijalne kulture sa aspekta analitičke hemije* (III 47025), rukovodilac dr Irena Cvijanović, Istorijski institut.

Projekti finansirani preko programa Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije: *Stalna arheološka radionica – srednje Pomoravlje u neolitizaciji jugoistočne Evrope. Drenovac - neolitski megalopolis*; ostale institucije koje učestvuju: Zavičajni muzej Paraćin;

Konzervacija, restauracija i prezentacija neolitske arhitekture u Drenovcu;

Arheološka istraživanja na lokalitetu Velika humska čuka u Humu kod Niša; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej Niš;

Prospekcija Malog Šturca - istraživanje praistorijskog rudarstva: istraživanje zapadne granice okna Objekat 1; ostale institucije koje učestvuju: Muzej rudničko-takovskog kraja, Gornji Milanovac;

Vrelo-Šarkamen, arheološka istraživanja; ostale institucije koje učestvuju: Muzej Krajine Negotin;

Građevina sa oktagonom, Gradsko polje, Niš; ostale institucije koje učestvuju: Narodni Muzej Niš i Zavod za zaštitu spomenika kulture Niš;

Arheološka prospekcija donjeg toka Južne Morave; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej Niš, Centar za kulturu i umetnost Aleksinac i Narodna biblioteka Stevan Sremac Sokobanja;

Arheološka prospekcija donjeg toka Zapadne Morave; ostale institucije koje učestvuju: Narodni muzej, Kruševac;

Izrada finalne dokumentacije i obezbeđivanje trajnog i bezbednog skladištenja osteološkog materijala sa ranijih antropoloških istraživanja u Sirmijumu; ostale institucije koje učestvuju: Muzej Srema u Sremskoj Mitrovici.

Međunarodni projekat sufinansiran sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije:

Srpsko-francusko-nemačka arheološka istraživanja u oblasti Caričinog grada; ostale institucije koje učestvuju: École Française de Rome; Centre National de la Recherche Scientifique, Strasbourg; Römisch-Germanisches Zentralmuseum/ Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte, Mainz; Université de Strasbourg; Johannes Gutenberg-Universität, Mainz.

Međunarodni projekti:

Arheološka istraživanja naseobinskih sistema, sahranjivanja i rudnih resursa u bronzanom dobu severozapadne Srbije (projekat Jadar); ostale institucije: Muzej Jadra, Loznica, Zavod za zaštitu spomenika kulture Valjevo, Brooklyn College, New York (USA); finansiranje: Ministarstvo kulture i informisanja RS, Institute for Aegean Prehistory (USA), PSC-CUNY Research Award program (USA);

Visualizing the unknown Balkans; ostale institucije: Narodni muzej Leskovac, Institut für Orientalische und Europäische Archäologie (OREA), Wien, finansiranje: Innovation Fund „Research, Science and Society“ of the Austrian Academy of Sciences;

ARKWORK projekat: COST akcija (COST action) br. 15201 (CA 15201), projekat Evropske Unije (EU Framework Programme Horizon 2020), rukovodeća institucija: Uppsala universitet, <https://www.arkwork.eu>;

ArchaeoLandscapes International: mreža institucija proistekla iz projekta ArchaeoLandscapes Europe;

DANUBIUS Organisation ecclésiastique et topographie chrétienne du Bas-Danube pendant l'Antiquité tardive (IIIe-VIIIe siècles ap. J.-C.); ostale institucije koje učestvuju: HALMA Histoire, Archéologie, Littérature des Mondes Anciens Universitet, „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, Софийски универзитет „Св. Климент Охридски“, Регионален исторически музей Силистра, Регионален истрочески музей Варна, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” - Bucharest, Instituti i Arkeologjisë, Université du Québec à Rimouski, Univerza v Ljubljani, University of Leicester, GWZO Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa.

The paleogenetics of southem Europeans, admixture, selection and transflormations, ostale institucije koje učestvuju: Universität Wien.

Život na rimskoj cesti – komunikacije, trgovina i identiteti na rimskim cestama u Hrvatskoj od 1-8 st.: ostale institucije koje učestvuju: Institut za arheologiju, Zagreb; projekat financira Zaklada za znanost Republike Hrvatske.

Napomene:

1 <http://limes2018.org>

*Arheološka iskopavanja
i rekognosciranja*

Mladen Jovičić, Arheološki institut, Beograd
Saša Redžić, Arheološki institut, Beograd
Bebina Milovanović, Arheološki institut, Beograd

ZAŠTITNA ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NEKROPOLE NA LOKALITETU VIŠE GROBALJA (VIMINACIJUM) U 2018. GODINI

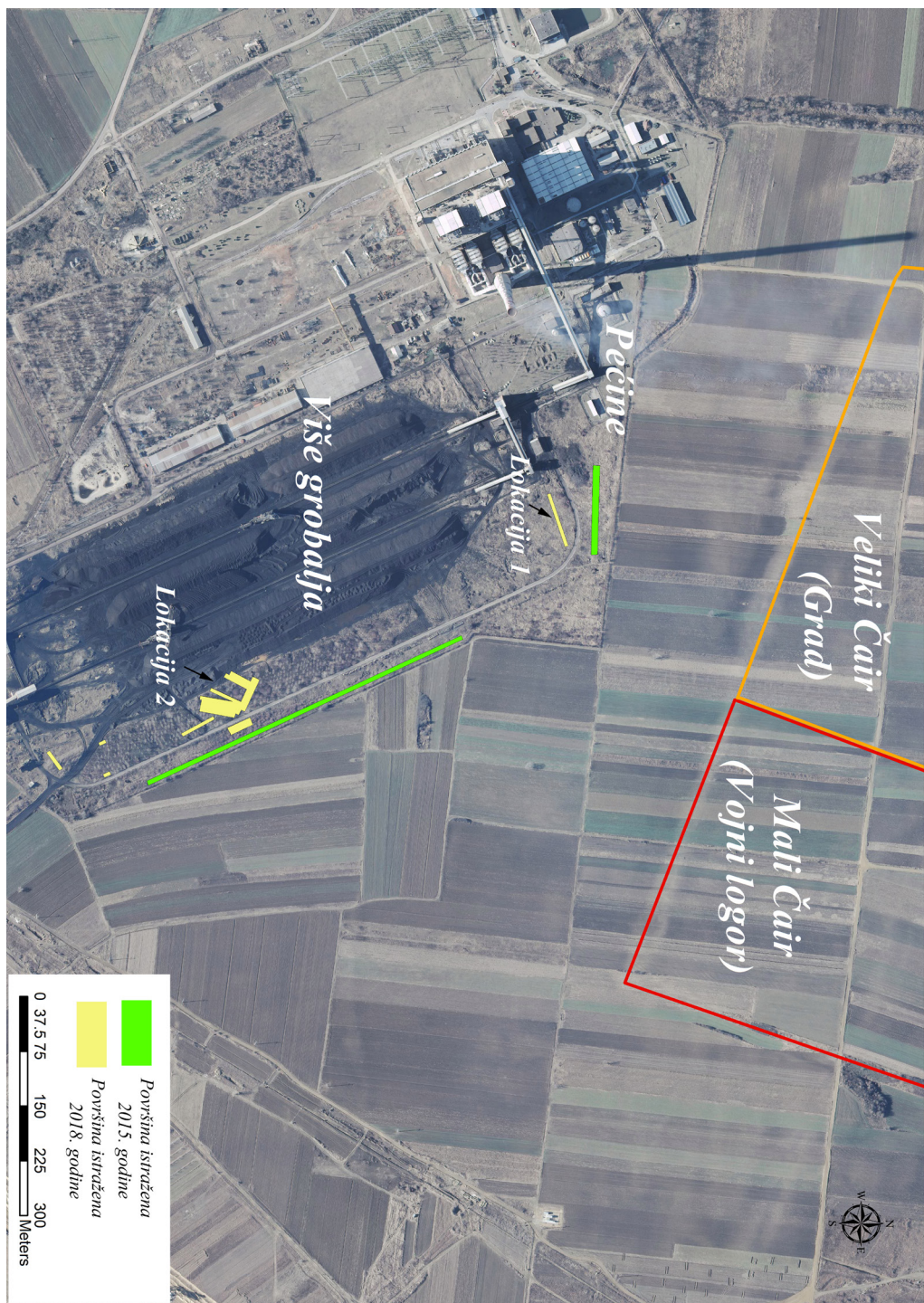
Južne nekropole Viminacijuma predstavljaju jedne od najbolje istraženih nekropola u čitavom Rimskom carstvu, sa preko 13000 istraženih grobova.¹ Velika arheološka iskopavanja ovog prostora sprovedena su od 1977. do 1997. godine kada je istražen znatan broj lokaliteta: Pećine, Više Grobalja, Kod Grobalja, Burdelj, Livade kod Čuprije, Kod Bresta, Drmske Carine i Velika Kapija (Korać *et al.* 2018, 47–48). Iskopavanja su bila zaštitnog karaktera, uslovljena izgradnjom termoelektrane Kostolac B u Drmnu. Pored rimske, na ovom prostoru pronađene su i latenska (Jovanović 2018), ranosrednjovekovna (Ivanišević *et al.* 2006) i srednjovekovna nekropola (Спасић 1990), rimske operarske i keramičarske peći (Јордовић 1994), kao i vila rustika (Jovičić, Redžić 2012).

Nekropola Više Grobalja je jedan od najbolje istraženih i publikovanih lokaliteta sa teritorije južne nekropole (Зотовић, Јордовић 1990; Korać, Golubović 2009; Vojvoda, Mrđić 2015). Centralni deo nekropole nalazi se na približno 700 m jugozapadno od viminacijumskog vojnog logora i civilnog naselja, u istočnom delu područja Termoelektrane Kostolac B. Tokom dugogodišnjih iskopavanja istraženo je preko 4100 grobova i utvrđeno je da je nekropola bila u funkciji od kraja 1. do sredine 3. veka n.e, kao i da se razvijala na prostoru dimenzija 450 x 100 m (Зотовић, Јордовић 1990, 3–4).

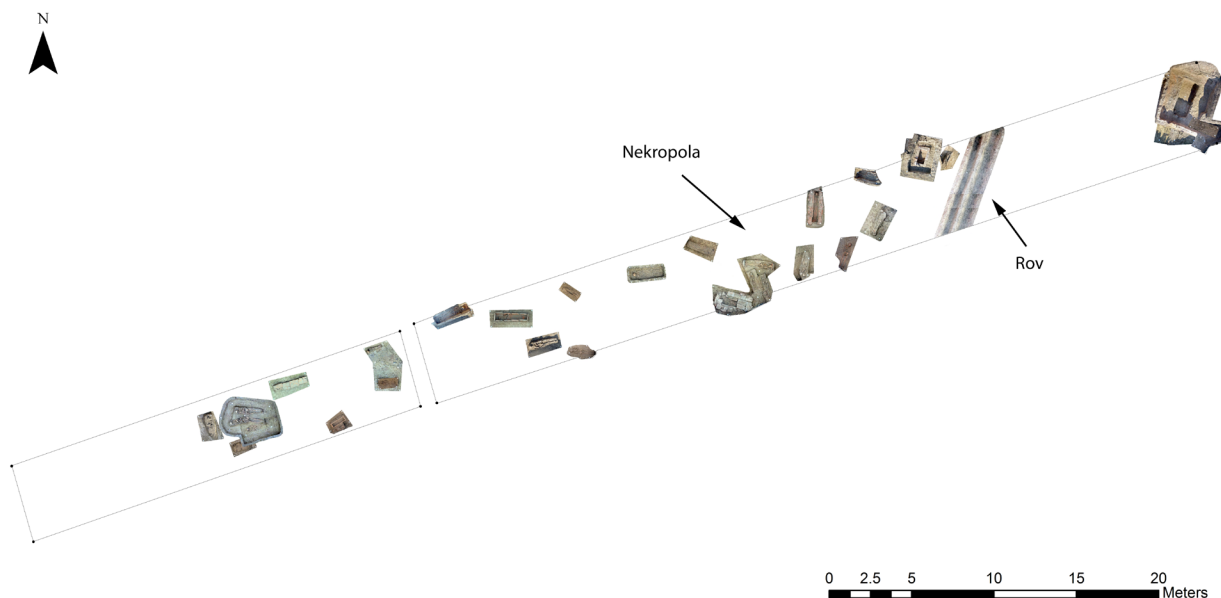
Nakon 1997. godine, dve kraće kampanje zaštitnih iskopavanja na ovom lokalitetu sprovedene su 2009. i 2014. godine zbog izgradnje pomoćnih postrojenja (trase pepelovoda i trake za transport kreča) u sklopu modernizovanja postojećih blokova i priprema za izgradnju trećeg bloka Termoelektrane Kostolac B (Redžić *et al.* 2017a, 87–92). Iskopavanja većeg obima ponovo su sprovedena 2015. godine zbog izgradnje postrojenja za odsumporavanje (Redžić *et al.* 2017b). Tom prilikom istažen je prostor 900 m x 7 m, na kome su otkriveni antička komunikacija, nekropola i zanatski centar iz 2.–3. veka, naselje ruralnog tipa iz druge polovine 3. veka, kao i kasnoantička nekropola.

Nakon dvogodišnje pauze, iskopavanja u neposrednoj blizini prethodno istražene lokacije nastavljena su tokom 2018. godine. Iskopavanja su takođe bila zaštitnog karaktera i vršena su zbog ugroženosti terena usled izgradnje nove deponijske linije uglja. Radove je sprovedla ekipa Arheološkog instituta u Beogradu.² U kampanji koja je trajala od maja do decembra, istražene su dve relativno udaljene lokacije, Lokacija 1 i Lokacija 2 (prva na severu a druga u jugoistočnom delu buduće deponije uglja) (sl. 1).³

Slika 1. Viminacijum – položaji istražene površine na lokalitetu Više grobalja u 2018. godini

Slika 2. Lokacija 1 – situacija (ortogonalna projekcija 3D modela)

Lokacija 1

Nekropola

Prva istražena lokacija udaljena je 250 m južno od zidina grada Viminacijuma. Treba napomenuti da je u neposrednoj blizini lokacije, na udaljenosti od svega 50 m ka severu, na lokalitetu Pećine tokom 2015. godine istražen segment kasnoantičke nekropole sa gustim sahranjivanjem (Jovičić *et al.* 2017).⁴ Istraženu lokaciju iz 2015. i ovu iz 2018. godine deli moderna asfaltna komunikacija na čijem prostoru nije moguće vršiti iskopavanja, ali je mišljenje istraživača da su ove dve lokacije povezane i da su deo iste celine.

Na površini od 370 m² tokom 2018. godine otvorene su dve sonde (292 i 294) gde je pronađeno ukupno 38 grobova (sl. 2). Među istraženim grobovima u ovom segmentu nekropole dominantna je inhumacija sa 36 primera, dok je kremacija zastupljena u svega dva slučaja (sl. 3). Kada je u pitanju inhumacija pokojnika, najzastupljenije je slobodno ukopavanje (22 primera), a sa po sedam primera potvrđeno je sahranjivanje u drvenom sanduku (što je rekonstruisano na osnovu ostataka masivnih gvozdernih klinova) kao i sahranjivanje unutar konstrukcija od opeka.⁵ Kod grobova kremiranih pokojnika, zabeležena je jedna sahrana tipa Mala Kopašnica – Sase II, odnosno etažna grobna raka sa crveno zapečenim ivicama, te jedno sahranjivanje kremiranih ostataka u keramičkoj urni.

Sahranjivanje na nekropoli je relativno gusto, što pokazuje preklapanje grobova. Javljaju se svi pravci sahranjivanja, zapad-istok (13 grobova), sever-jug (12 grobova), istok-zapad (11 grobova) i jug-sever (2 groba). Od grobnih priloga, najčešće je nalažen novac, keramičke posude, narukvice, delovi pojasa, fibule (uglavnom tzv. T i krstaste), prstenje, perle od stakla i ćilibara, šunegle, perforirane školjke, bronzana mastionica, staklene posude, i drugo (sl. 4). Prema pokretnim nalazima grobovi kremiranih pokojnika datuju se u 2. vek, a inhumiranih u 3. i 4. vek.

Slika 3. Tipovi inhumiranih (a–d) i kremiranih (e–f) grobova na Lokaciji 1

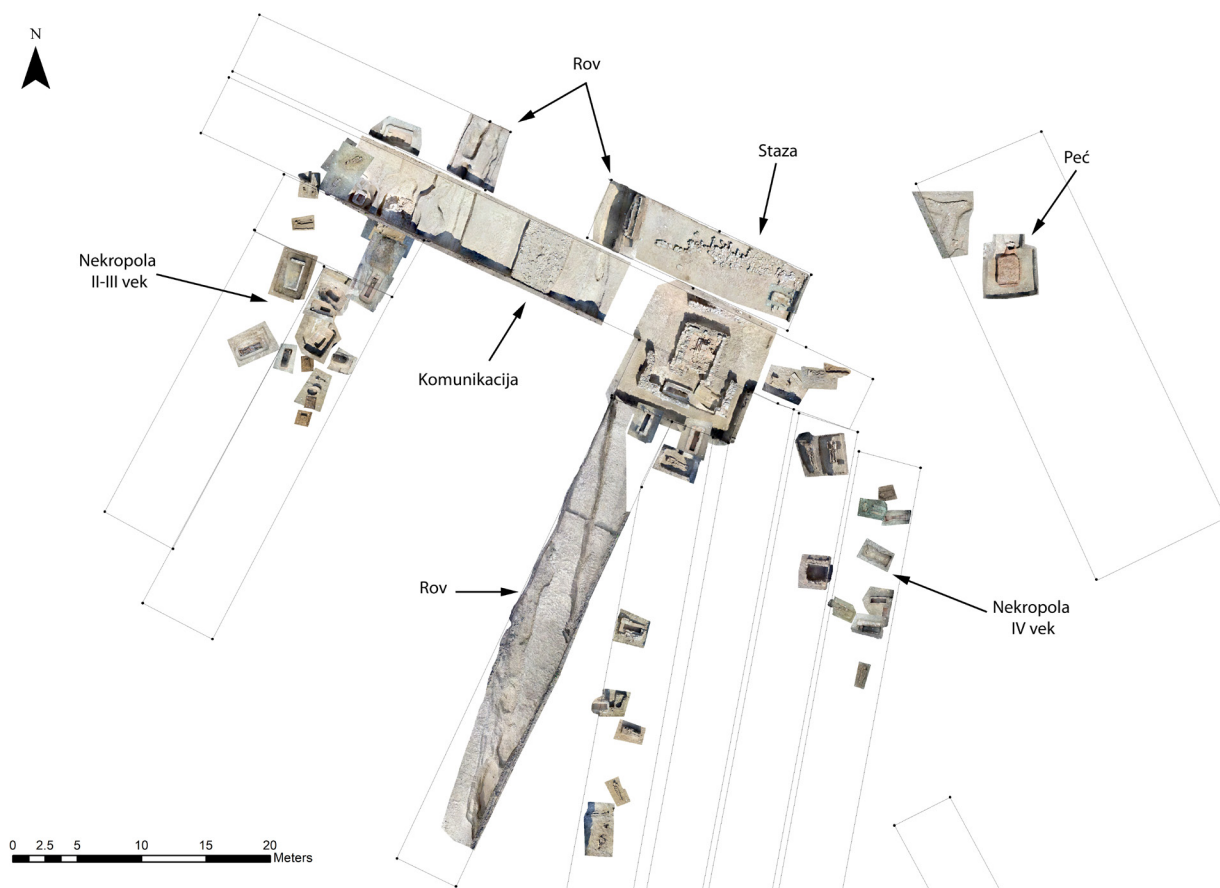

Slika 4. Prilozi u grobovima: a- fibula (G-2377); b- narukvica (G-2348); c- mastionica (G-2363)

U središnjem delu sonde 292 utvrđena je sterilna zona bez grobova širine 9 m, koja je bila oivičena rovom na zapadu. Identična situacija zabeležena je i 2015. godine, kada je na prostoru nekropole takođe konstantovana sterilna zona oivičena rovom. Prvobitna pretpostavka je da se radi o ostacima antičke komunikacije uništene usled rada mehanizacije oko koje su se grupisali grobovi, a da pronađeni rov predstavlja šanac pored puta, međutim, za tu tvrdnju još nema dovoljno dokaza. Takođe, u sondi 294 potvrđena je sterilna zona, koja može predstavljati granicu nekropole sa zapadne strane.

Lokacija 2

Druga istražena lokacija nalazi se 450 m jugoistočno od Lokacije 1, a 600 m južno od vojnog logora VII Klaudijeve legije. U neposrednoj blizini ove lokacije, na udaljenosti od oko 50 m ka severu, prva iskopavanja vršena su 1987. godine, a potom 2015. godine (Redžić *et al.* 2017b), tako da

Slika 5. Lokacija 2 – situacija (ortogonalna projekcija 3D modela)

kampanja iz 2018. godine predstavlja nastavak istraživanja ove lokacije. U ovogodišnjoj kampanji otvoreno je 16 sondi i istražena površina od 2900 m² (sl. 5). Istražen je segment antičke komunikacije omeđene rovovima, nekropola koja se prostire zapadno i istočno od komunikacije i ostaci radioničkog kompleksa.

Komunikacija

Deo antičke komunikacije (sl. 6) pronađen je veoma plitko, već u prvom otkopnom sloju.⁶ Istražen je u dužini od 5 m, orijentisan u pravcu sever-jug sa otklonom severnog dela ka istoku od 12°. Širina komunikacije iznosi 3,75 m. Očuvana je u vidu jednog nasutog sloja, mahom sačinjenog od komada ramskog škriljca i u manjoj meri sitnih ulomaka opeka. I sa zapadne i sa istočne strane, komunikacija je bila oivičena drenažnim rovovima. Dimenzije i orijentacija komunikacije odgovaraju onoj koja je istražena 70 m severno 2015. godine (Redžić *et al.* 2017b, 50–51), a nalazi se na pravcu koji vodi do južne kapije vojnog logora.

Slika 6. Rimska komunikacija (Sonda 285)

Nekropola

Na nekropoli su istražena ukupno 62 groba čija je horizontalna stratigrafija jasna. Grobovi 2. i 3. veka nalaženi su zapadno od komunikacije (osim u dva izuzetka), dok su grobovi 4. veka otkriveni isključivo istočno od pomenute komunikacije. Zastupljeni su svi pravci sahranjivanja, ali se može uočiti da među grobovima iz perioda 4. veka dominira pravac zapad-istok.

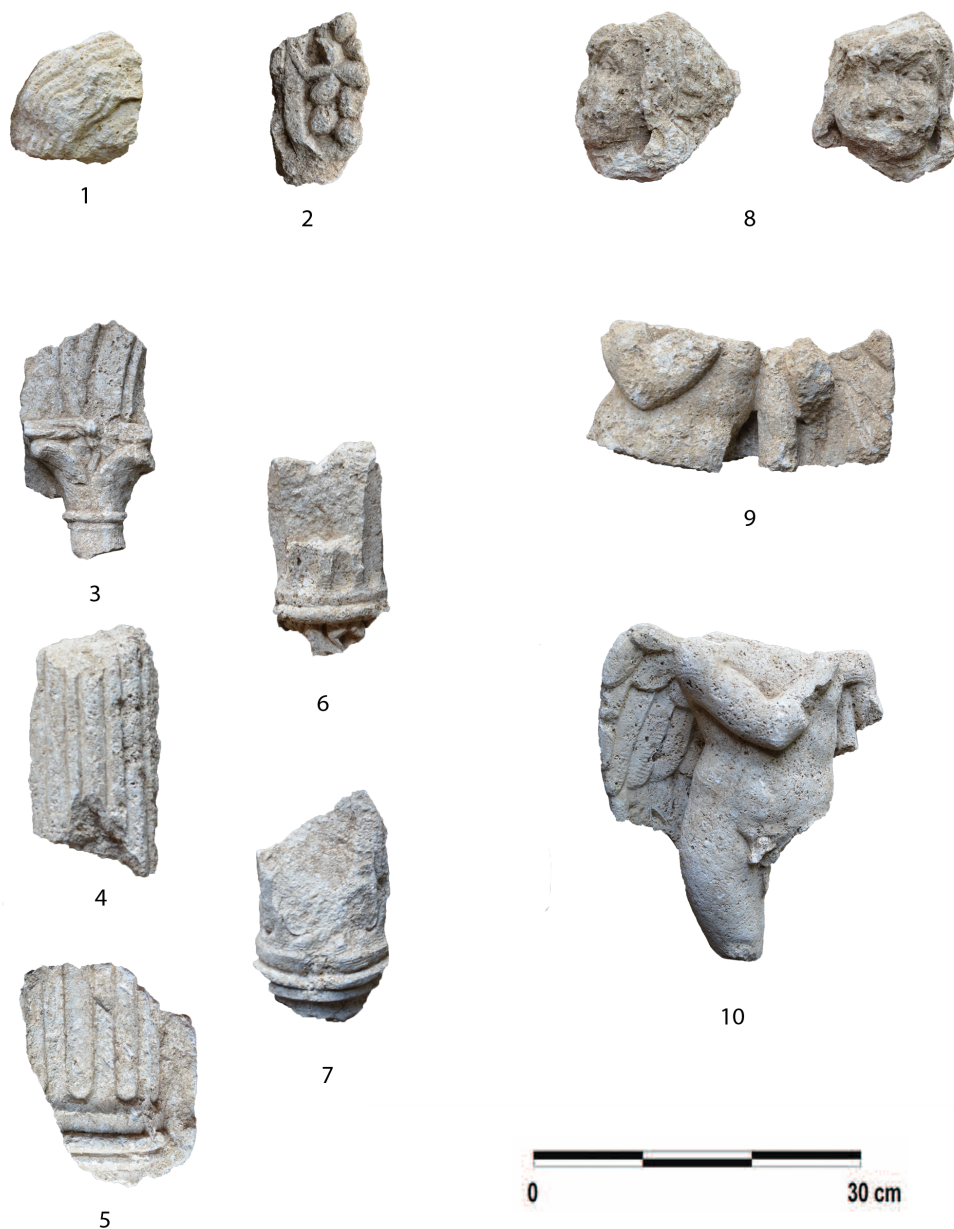
Grobovi inhumiranih pokojnika konstatovani su u 47 slučajeva (sl. 7a-e). Najzastupljeniji vid sahrane je slobodno ukopavanje pokojnika, prisutno u 23 primera. Drugo mesto, sa ukupno 17 slučajeva, čini sahranjivanje u konstrukcijama od opeke.⁷ Sahranjivanje u drvenom sanduku je zastupljeno u pet primera, a sa po jednim primerom sahranjivanje u olovnom sanduku i u kamenom sarkofagu.

Grobova sa kremiranim pokojnicima bilo je ukupno 15 (sl. 7f-h). U 7 slučajeva zastupljeni su grobovi tipa Mala Kopašnica Sase II; to su etažne grobne rake sa crveno zapečenim ivicama, kod kojih je u jednom slučaju donji etaž bio ozidan opekama. Grobovi tipa Mala Kopašnica Sase I, u vidu jednostavnih grobnih raka zapečenih zidova, uočeni su u šest slučajeva. Sahranjivanje kremiranih

Slika 7. Tipovi inhumiranih (a– e) i kremiranih (f– h) grobova na Lokaciji 2

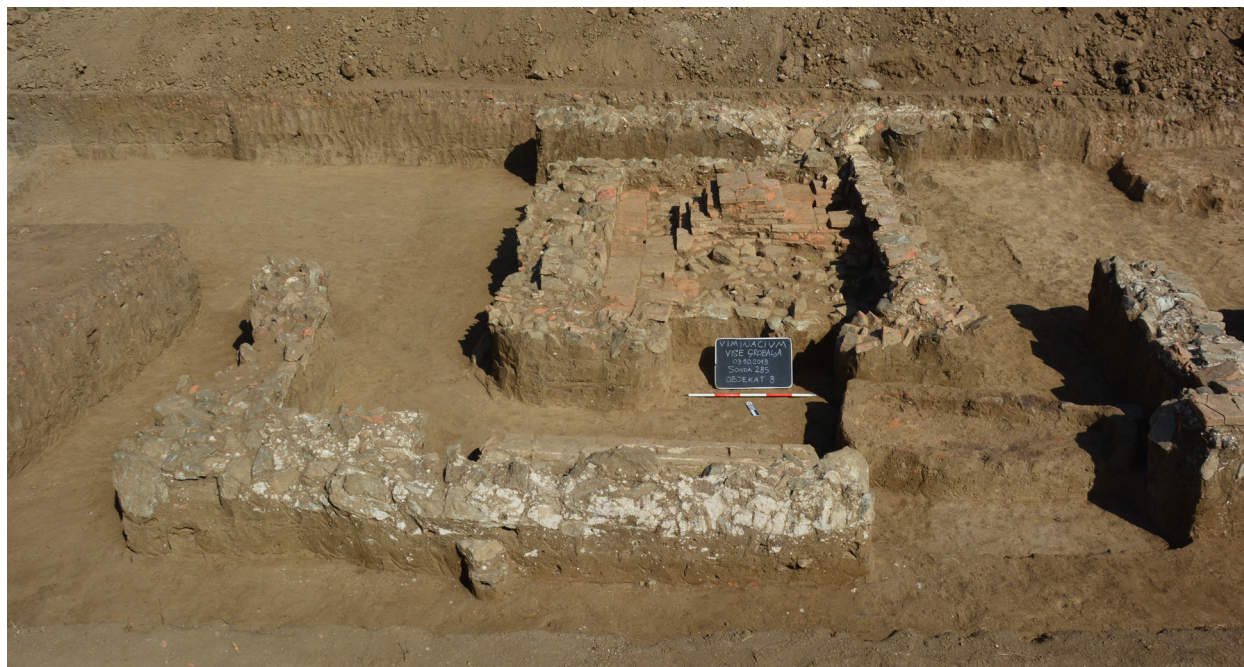
Slika 8. Fragmenti figuralne kamene plastike nađeni pored Objekta 7 (Sonda 285): deo kose i čela predstave žene (1), vegetativni motivi (2), kapitel stuba sa delom kružne edikule (3), više delova stubova sa vertikalnim kanelurama (4–7), glava genija (8), dva torza krilatih genija (9–10)

pokojnika unutar sanduka načinjenog od opeka konstatovano je u svega dva slučaja, što je svakako tip kremiranih grobova koji se na viminacijumskim nekropolama najređe sreće.

Na nekropoli su pronađena i dva objekta funerarnog karaktera. Prvi, Objekat 7, dokumentovan je među grobovima zapadno od komunikacije. Kvadratne je osnove, dimenzija 3,05 m x 2,45 m. Njegova temeljna zona izgrađena je od komada ramskog škriljca, sa manjom količinom ulomaka opeka i komada krečnjaka, a međuprostor je zapunjen jamskim peskom. Pored objekta pronađeni su brojni komadi figuralne kamene plastike od krečnjaka (sl. 8), među kojima je moguće prepoznati delove najmanje dva spomenika. Ovi fragmenti ukazuju na to da objekat 7 najverovatnije predstavlja temeljnu zonu masivne platforme na kome je stajala stela ili sarkofag.

Druga građevina, Objekat 8, nađena je istočno od komunikacije i predstavlja ostatke ograđene grobne parcele (sl. 9). Ogradni zidovi zatvaraju prostor približno kvadratne osnove. Dimenzije parcele iznose 7,75 m x 7,30 m. Zidovi širine 0,50 m – 0,80 m su zidani od komada ramskog škriljca, ulomaka opeke i maltera. Unutar ograđenog prostora otkrivena je centralna građevina, dimenzija 3,90 m x 3,05 m, zidana od ulomaka opeke, ramskog škriljca i maltera, čija je unutrašnjost bila patosana opekama. U severnoj polovini unutrašnjosti građevine konstatovani su ostaci platforme od opeke, čiji originalni oblik i gabarite nije moguće utvrditi. Građevina je mogla imati izgled mauzoleja ili grobne kapele. Iako prilikom iskopavanja nisu pronađeni pokretni nalazi koji bi ovu građevinu preciznije datovali, činjenica da je objekat negirao grob kremiranog pokojnika iz 2. i prve polovine 3. veka (G1-1837), kao i to da se nalazi istočno od komunikacije gde su pronalazeni kasnoantički grobovi, datuju ovaj objekat u period nakon sredine 3. veka.

Slika 9. Objekat 8, snimak sa juga (Sonda 285)

Slika 10. Bronzani strigilus (G1-1847)

Prilikom istraživanja grobova pronađen je veliki broj pokretnih nalaza. U grobovima 2. i 3. veka najčešće su nađena po tri keramička krčaga, novac (imperatora Trajana, Hadrijana, Antonina Pija, Marka Aurelija, Makrina), keramičke lampe, bronzani ključevi, naušnice, bule, bronzana oplata kovčezica, kozmetički instrumenti, kamene palete, staklene perle (ostaci ogrlice), šivaće igle, ostaci obuće u vidu gvozdениh šunegli i staklene posude. U retke nalaze spadaju: strigilus od bronce (sl. 10), nađen u grobu iz 3. veka (G1-1847); ostaci gvozdеноg okvira drvenog vedra (sl. 11), koji je pronađen između grobova na prostoru nekropole; fragmentovani žrtvenik posvećen Jupiteru (Sl. 12)⁸ iz otpadom

zapunjenog bunara. Izuzetan nalaz predstavlja i olovni sarkofag ukrašen figuralnom dekoracijom (sl. 7d; G-2342) koji je bio položen unutar zidane konstrukcije od opeke. Nakon otvaranja nađen je jako loše očuvan skelet.

Kada su u pitanju kasnoantički grobovi, najčešće su kao prilozima nalaženi bronzani novac (imperatora Konstancija II, Konstancija Gala, Konstansa, Julijana Apostate), stakleni balsamariji, pršljenci, keramičke posude, krstaste fibule, narukvice od bronce (tordirane, zmijolike i narukvice sa prevučenim krajevima), srebrno prstenje, ogrlice od staklenih perli i delovi pojasa. Karakteristična je i jedna pronađena bronzana preslica.

Kuriozitet predstavlja grob G-2331 (sl. 7b) u kome je pronađen pokojnik čije se noge nalaze van sanduka, dok je ostatak skeleta bio unutar konstrukcije. Telo pokojnika je, svakako neposredno nakon smrti, delimično izvučeno iz grobnog sanduka i tako ostavljeno. Moguće je da se radi o jednom od najbolje dokumentovanih primera pljačke groba u antičkom periodu.

Kako su istražene sonde obuhvatale znatno širok prostor, pogotovo na istoku gde su kontrolne sonde bile i na preko 100 m udaljenosti od komunikacije, sa sigurnošću se može reći da je širina ne-

Slika 11. Gvozdeni obruč drvenog vedra (Sonda 288)

kropole sa komunikacijom bila oko 56 m, imajući u vidu da je najistureniji grob udaljen zapadno od puta 19 m, dok je istočno od puta, najudaljeniji grob nađen na oko 33 m.

Zanatski centar

Istočno od komunikacije pronađeni su ostaci opekarske ili keramičarske peći, konstrukcije za kapiju i staze koja je od glavnog puta vodila do radioničkog kompleksa. Ovaj kompleks bio je u upotrebi tokom 2. i prve polovine 3. veka, da bi nakon njegovog napuštanja, u 3. i 4. veku, bio prenamenovan za sahranjivanje.

Potporna konstrukcija za kapiju nađena je istočno od komunikacije, u njoj neposrednoj blizini, pored rova koji ju je flankirao sa istoka. Izvedena je od nasatično postavljenih komada ramskog škripljca, čime je formiran venac pravougaone osnove. Orijentisana je u pravcu sever–jug, a dimenzije konstrukcije iznose 3,35 m x 0,60 m. Na prostoru unutar i oko nje otkriveno je grumenje zapečene zemlje, kao i komadi ugljenisanog drveta, koji najverovatnije predstavljaju ostatke izgorele kapije. Na ostatke kapije upućuje i veliki broj masivnih klinova kao i gvozdena čaura za osovinu, otkrivena u severnom delu konstrukcije. Od ove konstrukcije, ka istoku i istraženoj peći, vodila je staza izvedena u vidu popločanja od komada ramskog škripljca različitih veličina. Istražena je u ukupnoj dužini od 12 m, okvirne širine oko 2 m.

Pronađena peć je pravougaone osnove (sl. 13), spoljašnjih dimenzija 2,80 m x 1,80 m, i spada u manje primere do sada pronađene na Viminacijumu (Јордовић 1994, 99–101). Sastoji se od komore za pečenje, rešetke, ložišta peći i otvora ložišta. Komora za pečenje opeka, keramičkih posuda ili žižaka je dimenzija 2,10 m x 1,55 m. Zidovi su očuvani u visini od svega 10 cm, širine su 12–15 cm i građeni su od blata koje se tokom pečenja zapeklo do crvene nijanse. Između komore i ložišta nalazila se rešetka, debljine 16 cm. Pravljen je od jednog reda blokova ćerpiča debljine 8 cm, koji su premazani sa dva sloja gline, ukupne debljine oko 8 cm. Imala je 6 redova od po 6 rupa za prolaz toplog vazduha (prečnika 7–8 cm), odnosno za cug. Ložište peći sadrži lučno zasveden centralni kanal u pravcu sever–jug, kao i četiri poprečna kanala. Pod ložišta je od jako zapečene zemlje i po njemu je nađen deblji sloj pepela. Visina centralnog kanala iznosi 70 cm. Kroz centralni i poprečne kanale i kroz otvore u rešetki topao vazduh je cirkulisao iz ložišta u gornju komoru. Zasvođeni otvor ložišta peći nalazio se na severnoj strani. Dubina otvora je bila 90 cm, a dimenzije 90 cm x 70 cm. Zidovi otvora su od zapečene zemlje, debljine 5 cm. Nažalost, prilikom iskopavanja peći nisu pronađene opeke sa pečatom, kao ni keramičke posude koje bi detaljnije mogle da razjasne pitanje njene na-

Slika 12. Žrtvenik posvećen Jupiteru
(Sonda 283, Bunar 3)

Slika 13. Opekarska/keramičarska peć, snimak sa severoistoka (Sonda 280)

mene ili njenog vlasnika. Međutim, pronađene su bronzane fibule (lengerasta, izrazito profilisana fibula crnomorsko-podunavskog tipa, jednočlana žičana i kolenasta fibula sa šarnirom), koje se na viminacijumskim nekropolama datuju u 2. i prvu polovinu 3. veka (Redžić 2007, 22–36), kada treba datovati i samu peć.

***

Rezultati iskopavanja iz 2018. godine obogatili su ranija istraživanja i omogućili izvođenje novih zaključaka. Lokacija 1, koja se nalazi na 250 m udaljenosti od grada, u direktnoj je vezi sa površinom istraženom 2015. godine na lokalitetu Pećine (Jovičić *et al.* 2017). Prilikom te kampanje istraženi su isključivo grobovi 4. veka, što odgovara ranijim zaključcima da se tokom kasnoantičkog perioda prostor nekropole znatno približio gradu. Međutim, u kampanji iz 2018. godine pronađeni su i stariji grobovi, koji najverovatnije predstavljaju najsevernije grobove sa prvobitne nekropole Više grobalja, odnosno grobove najbliže gradu u 2. i 3. veku. Komunikacija oko koje se nekropola razvila i koja bi je povezivala sa gradom nije arheološki potvrđena, ali ima određenih indicija za njeno postojanje (sterilna zona i rov koji je potvrđen u zoni sahranjivanja). I dalje nije moguće utvrditi ko-

liko je široka površina nekropole, međutim, sterilna zona od 11,5 m na krajnjem zapadu sonde 294 može predstavljati zapadnu granicu nekropole. Do sada je utvrđeno da se grobovi javljaju na prostoru širine 65 m. Što se tiče pogrebnih priloga i načina sahranjivanja, oni odgovaraju standardnom repertoaru viminacijumskih nekropola. Na ovoj lokaciji nisu pronađene memorije, kameni sarkofazi, kao ni luksuznije kasnoantičke freskooslikane grobnice, kakve su npr. pronađene na nekropoli Pećine (Korać 2007, 247–261). Međutim, veliki broj i raznovrsnost pokretnih nalaza govori da se na ovom prostoru nije sahranjivalo stanovništvo isključivo nižeg socijalnog staleža. Za sada se ne može reći u kakvoj je vezi ova lokacija sa zonom najintenzivnijeg sahranjivanja na nekropoli Više grobalja (Зотовић, Јордовић 1990; Korać, Golubović 2009), koja se nalazi par stotina metara jugozapadno, tako da će buduća istraživanja prvenstveno biti skoncentrisana na istraživanje tog međuprostora.

Druga istražena lokacija, koja se nalazila jugoistočno od prve, u odnosu na nju predstavlja nezavisnu arheološku celinu. Između ovih mikrolokacija, prema svim dosadašnjim podacima, u antici se nalazio prazan prostor. Istraživanja su dopunila sliku koja je stvorena nakon iskopavanja 1987. i 2015. godine. Komunikacija koja je arheološki istražena 2018. godine, predstavlja istu onu istraženu 2015. godine (Redžić *et al.* 2017b, 50–51), odnosno radi se o putu koji je ka jugu vodio od južne kapije vojnog logora. Zapadno od ove komunikacije, tokom 2. i 3. veka razvila se nekropola, dok se istočno nalazio radionički centar. Deo ovog radioničkog centra, osim istražene peći, činio je i masivni rov istražen 2015. godine koji je protumačen kao pozajmište gline. Takođe, treba napomenuti i to da su 1987. godine u neposrednoj blizini otkrivene još dve peći, a 2015. godine i kalupi za žiške (Redžić *et al.* 2017, 53–54), te ne treba isključiti mogućnost da se radi o peći za izradu žizaka. Nakon sredine 3. veka došlo je do napuštanja zanatskog centra i prestanka sahranjivanja zapadno od komunikacije, da bi tokom 4. veka sahranjivanje bilo vršeno na prostoru istočno od komunikacije. Pronađena grobna parcela predstavlja prvu ogradnu parcelu na ovom delu nekropole, mada one na Viminacijumu nisu retke; najviše su nalažene na istočnoj gradskoj nekropoli, na lokalitetima Pirivoj i Nad Klepečkom (Golubović, Korać 2015, 685, Fig. 5.). Budući da je sa više sondi potvrđeno da se zapadno, južno i istočno od ove zone nalazi arheološki sterilan prostor, utvrđena je širina nekropole koja nije veća od 56 m. Kako je u južnim delovima sondi prostor sterilan, postoji mogućnost da ova zona predstavlja sam južni obod nekropole koja je formirana uz komunikaciju.

Bibliografija:

- **Golubović, Korać 2015** – S. Golubović, M. Korać, Eastern Necropolis of Viminacium – Latest Excavation, in: L. Vagalinski, N. Sharankov (eds.), *Proceedings of the 22nd International Congress of Roman Frontier Studies, Ruse, Bulgaria, September 2012*, Sofia 2015, 681–686.
- **Ivanišević *et al.* 2006** – V. Ivanišević, M. Kazanski, A. Mastykova, *Les necropoles de Viminacium a l'epoque des Grandes migrations*, Paris 2006.
- **Јордовић 1994** – Ч. Јордовић, Грнчарски и цигларски центар у Виминацијуму, *Саопштења XXVI*, 1994, 95–105.
- **Jovanović 2018** – B. Jovanović, *Early La Tène Pećine necropolis* (ed. Aleksandar Kapuran), Belgrade 2018.
- **Jovičić, Redžić 2012** – M. Jovičić, S. Redžić, Late Roman Villa on the Site Livade kod Ćuprije - A Contribution to the Study of Villae Rusticae in the Vicinity of Viminacium, *Arheologija i prirodne nauke* 7 (2011), 2012, 369–385.
- **Jovičić *et al.* 2017** – M. Jovičić, I. Danković, M. Mitić, Zaštitna arheološka iskopavanja kasno-

antičke nekropole na lokalitetu Pećine (Viminacijum) 2015. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2015. godini*, Beograd 2017, 56–61.

- **Korać 2007** – M. Korać, *Slikarstvo Viminacijuma*, Beograd 2007.
- **Korać, Golubović 2009** – M. Korać, S. Golubović, *Viminacium 2, Više grobalja*, Beograd 2009.
- **Korać et al. 2018** – M. Korać, S. Golubović, N. Mrđić, Research of Viminacium and its Suburban Zones, in: M. Korać (ed.), *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors – Living on the Frontier*, Vol II, Belgrade 2018, 41–72.
- **Redžić 2007** – S. Redžić, *Nalazi rimskih fibula na nekropolama Viminacijuma*, Beograd 2007.
- **Redžić et al. 2017a** – S. Redžić, B. Milovanović, I. Danković, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Više grobalja (Viminacijum) 2014. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, Beograd 2017, 87–92.
- **Redžić et al. 2017b** – S. Redžić, N. Mrđić, B. Milovanović, Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Više grobalja 2015. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2015. godini*, Beograd 2017, 49–55.
- **Спасић 1990** – Д. Спасић, Средњовековна некропола „Код гробља” у Старом Костолцу, *Viminacium* 4–5 (1989/1990), 1990, 157–175.
- **Vojvoda, Mrđić 2015** – M. Vojvoda, N. Mrđić, *Nalazi novca sa viminacijumske nekropole Više grobalja i njihova uloga u pogrebnom ritualu*, Beograd 2015.
- **Зотовић, Јордовић 1990** – Љ. Зотовић, Ч. Јордовић, *Viminacium 1, некропола „Више гробља“*, Beograd 1990.

Напомене:

¹ Članak predstavlja rezultat rada na projektu *IRS – Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor – istraživanja materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GIS-a, digitalizacije i 3D vizualizacije* (III 47018), koji finansira Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Zaštitna iskopavanja vršena su pod rukovodstvom Miomira Koraća. Stručnu arheološku ekipu činili su Saša Redžić, Bebina Milovanović, Nemanja Mrđić, Mladen Jovičić, Ilija Danković i Milan Savić.

³ Prostor između istraženih lokacija takođe je ugrožen građevinskim radovima, međutim svi nagoveštaji govore da je on arheološki sterilan. Na to ukazuju rekognosciranje terena, arheološka iskopavanja prostora koji se nalazi u neposrednoj blizini tokom 2015. godine, kao i praćenje povremenih mašinskih radova mehanizacije Termoelektrane Kostolac B koja su sprovedena na tom terenu.

⁴ Jedan deo ove mikrolokacije pripada lokalitetu Više grobalja, a drugi lokalitetu Pećine. Takva podela je prethodno ustanovljena od strane istraživača radi lakšeg vođenja tehničke dokumentacije, ali se u slučaju ove mikrolokacije očigledno radi o istoj antičkoj nekropoli.

⁵ Javljaju se dva tipa – grobovi zidani od horizontalno ređanih opeka vezanih malterom i grobovi čiji je sanduk načinjen od nasatično ređanih opeka.

⁶ Ovo je posledica prethodne denivelacije terena mehanizacijom termoelektrane.

⁷ U većini slučajeva radi se o sanducima načinjenim od nasatično ređanih opeka. Izuzetak predstavlja grob G-2374, gde se radi o grobnici trapezoidnog preseka, retkom tipu konstrukcije na ovom delu nekropole.

⁸ Natpis se razrešava: *I(upiter) O(optimus) M(aximus) | votu(m) | libens | solvit | Evdoxus*.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904:061.6(497.11)"2018"(082)(0.034.2)
902.2(497.11)"2018"(082)(0.034.2)

ARHEOLOGIJA u Srbiji [Elektronski izvor] : projekti
Arheološkog instituta u 2018. godini / urednici Selena
Vitezović, Milica Radišić, Đurđa Obradović. - Elektronsko izd.
- Beograd : Arheološki institut, 2021 (Beograd : Arheološki
institut). - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) : tekst ; 12 cm

Sistemske zahteve: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovne strane
dokumenta. - Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz
tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6439-060-6

a) Археолошки институт (Београд) - Истраживања - 2018
- Зборници b) Археолошка истраживања - Србија - 2018
- Зборници

COBISS.SR-ID 40712457

